

POSTANOWIENIE

Dnia 8 maja 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z odwołania G.Ś.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Elblągu
o zwrot nienależnie pobranego świadczenia,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 8 maja 2025 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku
z dnia 21 lutego 2024 r., sygn. akt III AUa 553/22,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. oddala wniosek odwołującej się o zasądzenie od organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego.**

[az]

UZASADNIENIE

G.Ś. odwołała się od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w Elblągu z dnia 6 lipca 2021 r., znak [...], którą organ rentowy zobowiązał ją do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń emerytury oraz jednorazowego świadczenia rocznego za okres od 29 kwietnia 2019 r. do 30 czerwca 2021 r., w łącznej kwocie 38.052, 94 zł.

Sąd Okręgowy w Elblągu, wyrokiem z dnia 25 stycznia 2022 r., oddalił odwołanie G.Ś. od powyższej decyzji.

Wyrokiem z dnia 21 lutego 2024 r. Sąd Apelacyjny w Gdańsku zmienił zaskarżony przez odwołującą się wyrok Sądu Okręgowego i poprzedzającą go decyzję organu rentowego, stwierdzając, że G.Ś. nie ma obowiązku zwrotu nienależnie pobranych świadczeń emerytury oraz jednorazowego świadczenia rocznego za okres od 29 kwietnia 2019 r. do 30 czerwca 2021 r., w łącznej kwocie 38.052,94 zł.

W sprawie ustalono, że G.Ś. w dniu 24 kwietnia 2019 r. wystąpiła do organu rentowego o ustalenie uprawnień do emerytury. Decyzją z dnia 31 maja 2019 r. organ rentowy przyznał ubezpieczonej prawo do świadczenia począwszy od 29 kwietnia 2019 r., tj. od osiągnięcia przez ubezpieczoną wieku emerytalnego. Decyzją z dnia 30 maja 2019 r. organ rentowy przyznał ubezpieczonej jednorazowe świadczenie pieniężne w kwocie 1.100 zł. W dniu 8 sierpnia 2019 r. odwołująca się złożyła organowi rentowemu oświadczenie o cofnięciu wniosku o emeryturę. W oświadczeniu tym wskazała, że decyzja przyznająca emeryturę została wysłana listem zwykłym, przez co nie wiadomo, kiedy została wrzucona do skrzynki na listy. Skarżąca z treścią decyzji zapoznała się dopiero w dniu 15 lipca 2019 r., zatem nie doszło do uprawomocnienia się decyzji i skarżąca ma prawną możliwość cofnięcia wniosku o emeryturę. Decyzją z dnia 13 sierpnia 2019 r. organ rentowy odmówił prawa do wycofania wniosku o emeryturę. Powyższą decyzję odwołująca się zaskarżyła odwołaniem. Wyrokiem z dnia 12 grudnia 2019 r., Sąd Okręgowy w Elblągu oddalił odwołanie. Sąd Apelacyjny w Gdańsku, wyrokiem z dnia 19 maja 2021 r., zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji oraz poprzedzającą go decyzję i przyznał ubezpieczonej prawo do wycofania wniosku z dnia 24 kwietnia 2019 r. o przyznanie prawa do emerytury. Realizując wyrok Sądu Apelacyjnego, decyzją z dnia 5 lipca 2021 r. organ rentowy umorzył postępowanie dotyczące wniosku o emeryturę z dnia 24 kwietnia 2019 r. Z kolei decyzją z dnia 6 lipca 2021 r. zobowiązał skarżącą do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń za okres od 29 kwietnia 2019 r. do 30 czerwca 2021 r. w łącznej kwocie 38.052,94 zł, wskazując, że nadpłata powstała w związku z umorzeniem postępowania o przyznanie emerytury wywołanego wnioskiem z dnia 24 kwietnia 2019 r. Decyzją z dnia 9 listopada 2022 r. organ rentowy przyznał odwołującej się (na jej wniosek z dnia 11 października 2022 r.) prawo do emerytury z art. 24 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r.

o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2024 r., poz. 1631 ze zm., dalej: ustawa emerytalna)- od 1 marca 2020 r. i wypłaca jej świadczenie emerytalne w wykonaniu tej decyzji.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, świadczenia przyznane odwołującej się nie były nienależnie pobranymi w rozumieniu art. 138 ust 2 pkt 2 ustawy emerytalnej. Nie można skutecznie zarzucić odwołującej się, że pobierała świadczenia mimo świadomości braku prawa do ich pobierania (z uwagi na złożone oświadczenie o cofnięciu wniosku), skoro na skutek decyzji z dnia 13 sierpnia 2019 r. skuteczność cofnięcia wniosku o emeryturę była weryfikowana w postępowaniu sądowym, zakończonym prawomocnym rozstrzygnięciem dopiero w maju 2021 r.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku organ rentowy zarzucił naruszenie prawa materialnego:

1. „art. 138 ust. 1 pkt 2” w związku z art. 100 ust. 1 i art. 101 pkt 1 oraz art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej, przez błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że - wobec brzmienia art. 100 tej ustawy, zgodnie z którym prawo do emerytury powstaje z mocy ustawy - nie może dojść do jego ustania także w sytuacji wycofania wniosku o emeryturę, pomimo że właściwa wykładnia tego przepisu powinna uwzględniać brzmienie art. 101 pkt 1 w związku z art. 116 ust. 1 ustawy emerytalnej i skutkować uznaniem, że w przypadku wycofania wniosku o emeryturę prawo do świadczenia jako nie urealnione decyzją organu rentowego nie zaistniało;

2. „art. 138 ust. 1 pkt 2” ustawy emerytalnej, przez błędną wykładnię polegającą na uznaniu, że w stanie faktycznym sprawy nie doszło do nienależnego pobrania świadczenia, które rodzi obowiązek zwrotu w sytuacji, gdy odwołująca się pobierała świadczenia nienależne i była pouczone o konieczności ich zwrotu w przypadku braku prawa do ich pobierania, a do wypłaty świadczenia doszło z przyczyn leżących po stronie ubezpieczonej w związku z wycofaniem wniosku o emeryturę.

Skarżący wniósł o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania na podstawie art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. i art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. Stwierdził, że w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, a mianowicie wyjaśnienia czy wycofanie wniosku o świadczenie stanowi okoliczność powodującą ustanie prawa do świadczenia stanowiącą przesłankę do uznania świadczenia za nienależnie

pobrane w rozumieniu przepisu art. 138 ust. 2 pkt 1 w związku z art. 101 pkt 1 ustawy emerytalnej, wobec braku urealnienia tego prawa decyzją organu rentowego na skutek umorzenia postępowania, w związku z czym prawo jako nie urealnione decyzją nie zostaje uzyskane, a więc nie powstaje bądź ustaje, czy też w sytuacji, gdy zgodnie z definicją zawartą w art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej prawo to powstaje *ex lege* w dniu spełnienia ustawowych warunków do jego nabycia, nie może dojść do jego ustania wskutek wycofania wniosku o to świadczenie.

Skarżący powołał się także na rozbieżności w orzecznictwie co do rozumienia pojęcia „nienależnie pobrane świadczenie” w powiązaniu z przesłanką ustania prawa do świadczenia w odniesieniu do przesłanki „powstania prawa do świadczenia” określonego w ustawie emerytalnej. Przywołał orzeczenia, z których wynika, że nabycie prawa do świadczenia następuje *ex lege* i co do zasady nie jest uzależnione ani od złożenia przez ubezpieczonego stosownego wniosku, ani też od ustalenia (potwierdzenia) tego prawa decyzją organu rentowego, która ma jedynie charakter deklaratoryjny.

W ocenie skarżącego, istnieje także inne stanowisko Sądu Najwyższego, z którego wynika konieczność złożenia wniosku o świadczenie, bowiem prawo do emerytury musi zostać urealnione decyzją organu rentowego”, ustalenie prawa do świadczeń wymaga jednak deklaratywnej decyzji organu rentowego indywidualizującej to prawo.

Odwołująca się w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o jej oddalenie i zasądzenie od organu na jej rzecz zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

Przez istotne zagadnienie prawne należy rozumieć problem o charakterze prawnym, powstały na tle konkretnego przepisu prawa, mający charakter rzeczywisty w tym znaczeniu, że jego rozwiązanie stwarza realne i poważne trudności. Problem ten musi mieć jednocześnie charakter uniwersalny, przez co należy rozumieć, że jego rozwiązanie powinno służyć rozstrzygnięciu innych podobnych spraw. Jednocześnie chodzi o problem, którego wyjaśnienie byłoby konieczne dla rozstrzygnięcia danej sprawy, a więc pozostający w związku z podstawami skargi oraz z wiążącym Sąd Najwyższy, a ustalonym przez sąd drugiej instancji, stanem faktycznym sprawy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.), i także w związku z podstawą prawną stanowiącą podstawę wydania zaskarżonego wyroku. Musi więc ono pozostawać w związku ze sprawą (zob. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 21 maja 2013 r., IV CSK 53/13, LEX nr 1375467; z dnia 26 stycznia 2012 r., I PK 124/11, LEX nr 1215465; z dnia 23 marca 2012 r., II PK 284/11, LEX nr 1214575; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 293/11, LEX nr 1214577; z dnia 24 lutego 2005 r., III PK 6/05, LEX nr 513003). Zagadnienie prawne jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie nie tylko dla ukierunkowania praktyki sądowej, ale też rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 15 grudnia 2020 r., III PK 12/20, LEX nr 3095788; z dnia 22 października 2020 r., II UK 385/19, LEX nr 3096724; dnia 18 września 2012 r., II CSK 180/12, LEX nr 1230170; z dnia 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, LEX nr 1622307; z dnia 28 sierpnia 2020 r., II CSK 212/20, LEX nr 3057904). Inaczej rzecz ujmując, rozstrzygnięcie istotnego zagadnienia prawnego musi mieć wpływ na wynik sprawy, rzutować na jej rozstrzygnięcie (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 sierpnia 2020 r., V CSK 618/19, LEX nr 3051789). Zatem istotnym zagadnieniem prawnym jest problem, którego rozwiązanie jest konieczne do wydania w orzeczenia w postępowaniu kasacyjnym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 19 lipca 2019 r., II CSK 60/19, LEX nr 2745538).

Z kolei przesłanka w postaci potrzeby wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (na którą powołuje się skarżący) występuje wtedy, gdy określony przepis prawa, mimo że budzi poważne wątpliwości, nie doczekał się wykładni bądź gdy jego niejednolita wykładnia wywołuje rozbieżności w orzecznictwie sądów (por.

postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2008 r., III CSK104/08, LEX nr 424365, z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 570/01, OSNC 2002 nr 12, poz. 151 i z dnia 15 października 2002 r., II CZ 102/02, LEX nr 57231).

Przedstawiony przez skarżącego problem prawny w ramach istotnego zagadnienia prawnego oraz potrzeby wykładni przepisów wywołujących rozbieżności w orzecznictwie dotyczy pojęć „powstanie prawa do świadczenia” i „ustanie prawa do świadczenia”, ponieważ, w jego ocenie, kwestia ta ma znacznie dla oceny, czy odwołująca się ma obowiązek zwrotu pobranego świadczenia. Pogląd ten jest błędny, ponieważ nie w tym lokuje się rzeczywisty problem w niniejszej sprawie, choć należy dostrzec, że w takim kierunku poprowadził (także) swój wywód Sąd Apelacyjny, uznając, że odwołująca się spełniała warunki ustawowe prawa do emerytury (*in abstracto*) w dacie jej przyznania decyzją z dnia 31 maja 2019 r., a więc wypłacone kwoty nie były świadczeniami nienależnie pobranymi w świetle art. 138 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej (powinno być art. 138 ust. 2 pkt 2 ustawy emerytalnej - błąd ten powielił skarżący).

Tego rodzaju stwierdzenie Sądu Apelacyjnego jest oczywiście błędne. W tym kontekście należy wyjaśnić, że moment nabycia prawa do świadczeń określonych w ustawie emerytalnej określa art. 100 ust. 1 ustawy emerytalnej, ustanawiający generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do nabycia tego prawa. Nabycie prawa do świadczenia następuje więc *ex lege* i co do zasady nie jest uzależnione ani od złożenia przez ubezpieczonego stosownego wniosku, ani też od ustalenia (potwierdzenia) tego prawa decyzją organu rentowego, która ma jedynie charakter deklaratoryjny. Przewidziany w ustawie emerytalnej wniosek o świadczenie nie jest elementem prawa do świadczenia, lecz stanowi jedynie żądanie realizacji świadczenia nabytego z mocy prawa. Wniosek ma natomiast znaczenie dla powstania prawa do wypłaty świadczenia, co wynika wprost z art. 129 ust. 1 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym świadczenia wypłaca się poczynając od dnia powstania prawa do tych świadczeń, nie wcześniej jednak niż od miesiąca, w którym zgłoszono wniosek lub wydano decyzję z urzędu. Konkludując prawo do świadczenia (*in abstracto*) powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia. Zatem powstaje i istnieje

niezależnie od decyzji organu rentowego, a tylko jego realizacja w postaci wypłaty świadczenia wymaga potwierdzenia decyzją. Tak więc istnienia prawa do świadczeń (*in abstracto*), związanego ze spełnieniem ustawowych warunków nabycia tego prawa, nie można utożsamiać z przyznaniem i wypłatą świadczenia (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 1989 r., III UZP 11/89, OSNCP 1990 nr 6, poz. 72 i uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 10 sierpnia 1988 r., III UZP 22/88, OSNCP 1989 Nr 12, poz. 194 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2015 r., I UK 174/14, LEX nr 1650278). Zadaniem organu rentowego, na etapie nabycia *in concreto* prawa, jest jedynie ustalenie, że zostały spełnione warunki uzyskania uprawnienia emerytalnego oraz jego konkretyzacja w drodze decyzji (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 sierpnia 2014 r., II UK 528/13, LEX nr 1514770; z dnia 16 grudnia 2016 r., II UK 515/15, LEX nr 2198203).

W rezultacie, pierwsze z przywołanych przez skarżącego w ramach przesłanki z art. 398⁹ § 1 pkt 2 k.p.c. orzeczeń Sądu Najwyższego dotyczą prawa do świadczeń *in abstracto*, drugie *in concreto*, co oznacza, że nie wyrażono w nich przeciwnych poglądów.

Ponieważ obowiązek zwrotu świadczenia z oczywistych względów dotyczy świadczenia wypłaconego, a więc potwierdzonego decyzją organu rentowego, kwestie nabycia prawa do świadczenia *in abstracto* są irrelewantne w świetle uregulowania z art. 138 ustawy emerytalnej. Natomiast konieczne jest spełnienie wynikających z tego przepisu przesłanek pozwalających na obciążenie świadczeniobiorcy obowiązkiem zwrotu świadczenia. Stąd też rozstrzygnięcie niniejszej sprawy nie zależy od rozstrzygnięcia przedstawianych przez skarżącego wątpliwości prawnych (w ramach obu powołanych przesłanek przedsądu).

Problematykę nienależnie pobieranych świadczeń i ich zwrotu reguluje ogólnie - w odniesieniu do wszystkich świadczeń z ubezpieczeń społecznych - art. 84 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2025 r., poz. 350, dalej ustawa systemowa), a szczegółowo - w stosunku do świadczeń przysługujących z konkretnych rodzajów ubezpieczenia społecznego - art. 138 ustawy emerytalnej i art. 66 ustawy z dnia 25 czerwca

1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2023 r., poz. 2780 ze zm.).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego dotyczącym zwrotu nienależnie pobranych świadczeń (także na tle niemal analogicznych do art. 138 ustawy emerytalnej uregulowań art. 84 ustawy z systemowej oraz zawartych w uprzednio obowiązujących art. 80 i 81 ustawy z dnia 23 stycznia 1968 r. o powszechnym zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, Dz.U. Nr 3, poz. 6 ze., oraz art. 106 i 107 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin, Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), podnosi się, że podstawowym warunkiem uznania, że wypłacone świadczenie podlega zwrotowi jest, po pierwsze - brak prawa do świadczenia oraz po drugie - świadomość co do tego osoby przyjmującej świadczenie, płynąca ze stosownego pouczenia. Obie te przesłanki muszą przy tym wystąpić już w trakcie pobierania świadczenia, a nie po zaprzestaniu jego wypłaty. Innymi słowy, jeżeli w trakcie pobierania świadczenia jest ono „należne”, a okoliczności wyłączające prawo do niego, w konsekwencji również wiedza o tym świadczeniobiorcy, wystąpiły *post factum*, nie ma podstaw do uznania, że należności wypłacone podlegają zwrotowi na podstawie art. 84 ust. 1 ustawy systemowej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/07 OSNP 2008 nr 19-20, poz. 301; z dnia 2 października 2018 r., I UK 248/17, OSNP 2019 nr 4, poz. 53; dnia 9 sierpnia 2018 r., II UK 211/17, LEX nr 2530685; z dnia 6 listopada 2024 r., III USKP 56/24 LEX nr 3781389; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 listopada 2023 r., I USK 98/23, LEX nr 3625173).

W przywołanym wyżej wyroku Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2007 r., I UK 90/07, przyjęto, że nie można uważać wypłaty świadczenia na podstawie wyroku sądowego, który później został zmieniony, za nienależną dopóty, dopóki wyrok nie zostanie uchylony. W orzeczeniu tym Sąd Najwyższy podkreślił, że przepisów ubezpieczeniowych o zwrocie nienależnie pobranych świadczeń z ubezpieczeń społecznych nie można też interpretować tak jak przepisów prawa cywilnego (art. 409 i 410 k.c.). Analogicznie należy ocenić sytuację, gdy umorzenie postępowanie dotyczącego wniosku o emeryturę na skutek jego cofnięcia następuje z mocy wyroku sądu, po dłuższym czasie od daty decyzji o przyznaniu świadczenia i wypłacaniu go aż do daty wyroku. Jest tak dlatego, że w trakcie

pobierania świadczenia było ono należne, ponieważ w obrocie istniała przyznająca je decyzja. Stąd świadczenie pobrane w takich okolicznościach nie podlega zwrotowi na podstawie przepisów prawa ubezpieczeń społecznych. Można jedynie zasygnalizować, że w sytuacji, gdy świadczenie nienależnie wypłacone nie stanowi jednocześnie świadczenia nienależnie pobranego w rozumieniu art. 138 ustawy emerytalnej, organ rentowy może dochodzić jego zwrotu na zasadach ogólnych w trybie procesu cywilnego (na podstawie przepisów o świadczeniu nienależnym (art. 405 i art. 409 k.c.).

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. odmówił przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Rozpoznając wniosek odwołującej się o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego, należy wskazać na stanowisko judykatury, zgodnie z którym nie ma podstaw do przyznania kosztów postępowania stronie, która w odpowiedzi na skargę kasacyjną nie dostrzegła wady prowadzącej do odmowy przyjęcia jej do rozpoznania, a wniosek o koszty związała z innymi oczekiwanymi przez siebie rozstrzygnięciami (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 11 stycznia 2002 r., III CKN 563/01, LEX nr 1405370; z dnia 29 marca 2011 r., IV CSK 593/10, LEX nr 785541; z dnia 17 września 2014 r., II CNP 17/14, LEX nr 1537289).

Skoro odwołująca się wniosek o zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego związała z oddaleniem skargi kasacyjnej, to w sytuacji odmowy przyjęcia jej do rozpoznania nie ma podstawy prawnej do zasądzenia na jej rzecz kosztów postępowania wywołanego wniesieniem skargi kasacyjnej.

[az]

[a.ł]